

Könyvtáros? Tanár? Könyvtárostanárr!

Az alább következő írás afféle műfaji eltévelyedés.

Könyvtárostanárok továbbképzésére hívtak meg, hogy beszéljek tapasztalataimról. Akkor és ott – húszegynéhány érdeklődő kolléga színe előtt – erősen személyes hangú élménybeszámoló, szakmai önvallomás sikeredett (?), s az elhangzottak csakis a kíséző metanyelvvel együtt voltak igazán érvényesek. Amit ott, az Országgyűlési Könyvtárban 1993 decemberében elmondtam, az persze le is írható, de – szépirói véna híján – *ugyanúgy* mégsem adható vissza. Erre tanúim lehetnek az akkori hallgatók. Hogy azért akadhatott üzenetem a szakmabeliek szélesebb köre számára is, azt a tanfolyamot szervező *Ugrin Gáborné* addig bizonygatta, míg végül rávette, hogy mégis írjam le az ott elhangzottakat. Nos, itt az eredmény. Hivatkozásom a szerkesztői szelíd erőszakra pedig semmiképpen nem mentség – legföljebb csekélyke magyarázat.

Most tanári pályám legboldogabb éveiről szeretnék vallani. Nyolc-tíz év dolgairól, nagyjából a nyolcvanas évekről lesz szó. Ekkoriban történt az meg velem, hogy a *kunszentmiklósi* gimnáziumban könyvtárostanárr lehettem. Hogy miért múlt időben, ha egyszer máig ott dolgozom? Könyvtár és iskola közös gyepűjén tévelygő határszakmánk fórumain addig jártattam a szájamat, míg elsodródtam rendkívül fontos(kodó?) szakmai szervezetekbe, bizottságokba, ahol ugyan nagyban folyik a „szakmázás”, de csak mint a nyugdíjasok padján a gyógyfürdőben: inkább csak *beszélünk róla*, de nem *csináljuk*. Tehát vallani kívánok, mint mondtam, nem pedig – bár ez itt egy komoly továbbképzés – valamiféle elméleti alapvetést nyújtani. Erre különben sem érzem fölkészültnek magam, kinyilatkozások helyett pedig magam is inkább töprengek, kérdezek. Nem ítélekem, *igen-nem* helyett szívesebben használom a *talán-is* szavakat. Aztán meg efféle tapasztalataik valamennyiünknek lehetnek, így csak abban bízhatom, hogy sok ismerős sztereotípiá, szakmai közhely közt találnak besöpörhető ötletmorzsákat, hogy föl villan egy-egy relatív megjegyzés, otthon továbbgondolható probléma, vagy éppen vitára ingerlő, a másképp cselekvést stimuláló példa.

Könyvtárostanárnak vélem és vallom magam – tudatosan – mintegy tíz éve. 1979-ben „alulképzetten”, mégis duzzadó hályogkovács-öntudattal kerültem egy húszezer kötetes, gazdag muzeális állománnyal bíró, nagy hagyományú gimnáziumi könyvtárba, ahol a magyar–latin szakos bölcsész diplomámnak nem csekély hasznát vettem ugyan, de azért elég hamar rájöttem, hogy oda ez nem elég. Így az első négy évben szinte csak tanultam, még hozzá párhuzamosan: a szakmát (az ELTE kiegészítő) és a *könyvtárat*. Legalább háromszor kézbe vettem a négy év alatt mind a húszezer kötetet, próbáltam kifaggatni őket, kerestem, mire lesznek majd jók. Tanárból lettem iskolai könyvtáros, érthető talán, hogy mindent úgy is néztem: hol, mikor, mire lehetne használni az órán.

Az obligát – és ismétlődő – könyvtárbemutató, „beavató” órákon túl is adódtak hamarosan feladataim. Az akkoriban induló fakultációs tárgyakat tanító kollégáim

(főleg magyarból és történelemből) jöttek először azzal az igénnyel, hogy tartsak bevezető órákat. Ugyanabban az időben összeverődött a könyvtárban egy „alternatív” társaság, akikkel hetente egyszer a délutáni órákban volt randevú – önképzőkör fedőnéven. Hamarosan pedig magam is tanítani kezdtem, mégpedig irodalom és könyvtár fakultációt egy időben, és mindig mindent a könyvtárban! Gyakran, sok mindent a régi, a muzeális állományban is! A továbbiakban ezekről az órákról, foglalkozásokról szólnék, nem az akkori időrendnek megfelelő rendben, hanem egy elsőre önkényesnek tűnő, de szerintem tartalmilag indokolt sorrend szerint.

1.

Külön ügy a *könyvtári fakultáció*. Valamilyen szintű és értékű *szakmai* képzés ez, az általánosan képző középiskola kebelében. Aztán külön ügy könyvtárostánár szemmel is: ugyanis a könyv és a könyvtár *használatását*, nem pedig *használatát* kell ki-tüntetetten tanítani.

Nyolc leányzóval kezdtük annak idején a közös munkát, akik többnyire azért keveredtek oda, mert valamit *kellett* választani, és a keményebb elméleti tárgyakhoz nem fűlt a foguk túlságosan. Nem tartoztak az évfolyamuk „krémjéhez”, de szerencsére hamarosan kiderült, hogy azért elég értelmesek, és – csak mérsékelten lusták. Az első órák egyikén a kezükbe adtam egy könyvekről szóló aforizmagyűjteményt, és abból tetszésük szerint válogathattak. Ilyenre emlékszem például, hogy „A szél is lapozza a könyvet, mégsem tud olvasni”. A választott gondolatra „hangszerelve” otthon írtak egy miniesztét, amit akkor jól eltettem. Elég magas óraszámban találkoztunk két éven át, így aztán bőven volt időnk arra, amit talán a legfontosabbnak tartottam: mindig minden elméleti anyagrészt kipróbáltunk a gyakorlatban is, mégpedig „élesben”, valószínű könyvtárosi feladatként. Délután rendszeresen bejártak a könyvtárba, adminisztráltak, kölcsönöztek, később már a tájékoztató munkában is tudtak segíteni. Ehhez

persze kellett az is, hogy ők is alaposan „megtanulják” az állományt, méghozzá a címlap-verző és a mutatók közti részt is, tehát a könyv tartalma is legyen fontos számukra.

Az „egy könyvtár” elve alapján sokat mentünk, kirándultunk, a közvetlen szomszéd városi és egyházi könyvtártól kezdve (előbbiben persze gyakoroltak is elégszer), eljutottunk a megyei könyvtárba, de jártunk a Könyvtárellátóban, nagy könyvesboltban, levéltárban is. Bár nekünk nem volt erősségünk, azért végig törekedtem rá, hogy tágabb szemléletben, forrásközpontként ismerjék meg, fogják föl lehetséges munkahelyüket, ahol sokféle médium közvetítheti az ismereteket. Az OSZK-ban „élesben” próbálhatták ki például a mikrofilm-olvasót. Így teltek a hetek, hónapok és a vizsga előtt, amikor utoljára ültünk le megbeszélni a dolgainkat, tisztáztuk azt is, hogy bár sok mindent megismerhettek egy érdekesnek bizonyult szakma rejtelseiből, egyáltalán ne higgyék, hogy tudnak, sőt! Ha pedig kétségeik lennének erről, legjobb, ha odamennek dolgozni egy könyvtárba, mert ott aztán megtanulható lesz a szakma is. Ezután elővettem és földiktáltam *ugyanazokat* az aforizmákat, és kértem búcsúzóul egy új miniesztét. Azért a két év nem múlt el nyomtalanul, ezt tükrözték az írások, tükrözte vizsgájuk eredménye, s talán az is, hogy a nyolcból hatan megfordultak könyvtárban is pályakezdőként az elmúlt években, és – ha jók az értesüléseim – négyen még ma is könyvtárostanárok.

2.

Humán fakultációs bevezető órákat – mint mondtam – történelem és magyar fakultációt tanító kollégáim csoportjainak szoktam tartani, többnyire nyolc-tíz órában. A szeptember el szokott telni ezzel, ide külön tematikát kell kidolgozni. Alapozó, a hátttudományokba is elkalandozó kézikönyv-rendszerező, ismertető, gyakoroltató órák voltak ezek, általában feladatmegoldó és *feladatkészítő* zárófoglalkozással. Nagyon fontosnak tartottam, hogy legyen feladatkészítő gyakorlás is (gyakran egészen fogas kérdésekkel szorították sarokba egymást – vagy éppen engem). Egy régi tanáromtól tanultam ezt: ő mondta sokszor, hogy aki jól tud kérdezni, okosan tud problémákat megfogalmazni, alkalmasint többet tud, mint aki a-tól z-ig bevág és fölmond valamit.

Mivel ezeket az órákat is a könyvtárban tartották rendszeresen a kollégák, később is elég gyakran megjelentem, beszélgettem, besegítettem egy-egy intenzívebb „könyves” óra szervezésébe, és sűrűn kapcsolatba kerültünk a régi állomány ürtügyén is, erről azonban később külön lesz még majd szó.

3.

A magyar irodalom fakultáció volt talán a legfontosabb számomra. Tizenhét tanulóval vágtunk bele a kétéves ciklusba – végig könyvtárban. Ehhez az adottsághoz igazítottam a terveimet, hisz itt sok minden a rendelkezésünkre állt ahhoz, hogy ugyanazt – másképpen csinálhassuk. Induláskor szerveztünk három csoportot: iskolánk három volt tanítványának nevét vették föl és hamarosan személyes kapcsolat is teremtődött a „névadók”: *Varga Domokos*, *Vargha Balázs* és *Szappanos Balázs*, valamint a tanulók között. Másfél éven át gyűjtötték közben az anyagot róluk, és egy

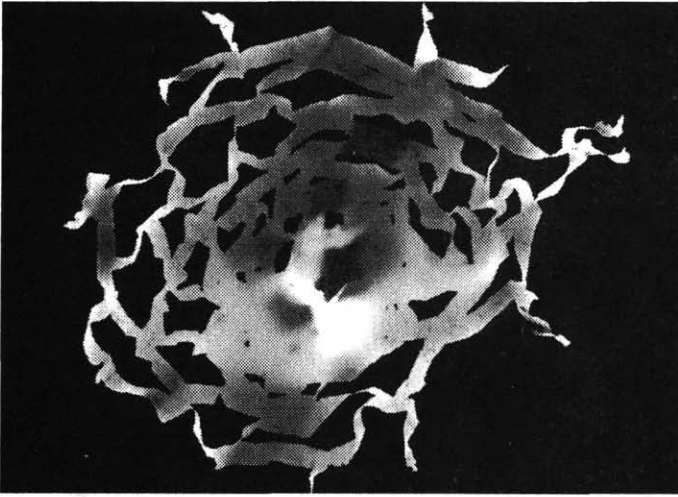
közösen alkotott, műfajilag alig meghatározható munka (tanulmány, cikkgyűjtemény, album stb.) született „végtermékül”. Varga Domokos el is töltött közöttük néhány órát, és a maga lebilincselő, szenvedélyes stílusában és érveivel vált központi figurájává a giccsről tartott vitánknak, ahol persze sok minden más dologról – irodalomról, művészetről, emberről – is szó esett bőven.

Ezt a „giccses” órát úgy készítettük elő, hogy mindenkinek el kellett olvasnia *Slaughter*: A frontsebész című, méltán feledett világháborús limonádéját, és egyik csoportnak a kemény kritika, a másik félnek pedig a „mű” védelme jutott. Azután a mind hevesebbé váló vita során átrendeződtek a frontok, legnagyobb meglepetésemre a gyerekek egy része – az eredeti szerepét mintegy fölírva – hevesen támadta (persze okosan is!) a regényt, míg mások, szintén akár szerepük ellenére is – hasonló szenvedéllyel védtek azt. Később aztán már – akulva a példán – eleve többet biztam tanulóim saját választására, hogy minél kevésbé kimódoltan alakuljanak ezek a „konfrontáló” órák.

Hasonlóan emlékezetes volt a krimi-téma (Agatha Christie: Tíz kicsi néger), aztán a filmről és a tv- és rádiójátékokról tartott foglalkozás. De rugalmasan, szabadon próbáltuk kezelni a „hagyományosabb” témájú anyagrészeket is. Eredetileg három órát szántam az erdélyi irodalom két világháború közti szakaszára – és lett belőle vagy tizenhárom. Belebottlottunk ugyanis *Kós Károly* gránit-alakjába, akiről néhány évvel korábban, születése centenáriumán már rendeztünk egy kiállítást az iskolában. Később ennek anyaga is a könyvtárba került, és amikor a témát tárgyaltuk, mint gyakrabban kerültek szóba (és a tanulók kezébe) az őt idéző fotók, korabeli iskolai értesítők, folyóiratok, aztán az ifjú, nagy reményű építész pesti alkotásai a képzőművészeti kézikönyvekből. A Trianon után hazatérő, és a romániai magyarság önkéntes mindenésévé szegődött *Kós Károly* nagyívű munkássága szinte tálcán kínálta a könyvtári gyűjtőmunka, az önálló ismeretszerzés és feldolgozás változatos lehetőségeit. A húszadik századi magyar művelődéstörténet első fél évszázadát kalandoztuk be *Kós Károllyal Ady*tól és a szecessziótól a népi írókig és az *Erdélyi Helikonig*, miközben szóba került a transzszilvanizmus és *Marosvécs*, a szobrászat és az építészeti, nyomdászat és könyvművészet, *István király* és *Budai Nagy Antal*, a színház és a film.

Egy másik, szintén több hétre kikerekedett témánk a műfordítás lett. Rögtön az elején *Szapphó*, *Catullus* és *Ady* „téma és variációk” módján ható költői remeklé-sükkel fölhozták a „szép hűtlenek” és a „gúzsbakötve táncolók”, a műfordítók és átköltők izgalmas szembenállását. majd mielőtt kikötöttünk volna *Villonnál* (és *Faludynál*) – Kunszentmiklóson történt az eset! –, jól belebonyolódtunk a szomszédos parókián készült *Baksay Sándor*-féle „szürös Iliász” vitába. Iskolánk névadója ugyanis a múlt század végén *Arany János* nyelvén és *ritmusában*, rimes alexandrinusokban költötte újra az *Akhileusz* haragját megéneklő ógörög eposzt, sok kortárs – és utód – megbotránkozására.

A műfordítást bevezető óránk egyébként azzal telt, hogy elkezdtek egymásnak klasszikus világirodalmi alkotásokat föladni a tanulók. Néhány perc elteltével már mindenki a lexikonokat bújta, a szabadpolcon kutakodott, egymás után kerültek a helyükre a szerzők, címek és fordítók, a *Shakespeare-drámáké* meg az *Aeneisé*, a *Kalevaláé* és a *Szinjátéké*, az *Anyeginé*, a *Fausté*, a *Vörös és feketét követte a Háború és béke*, a *Bibliát Horatius*, *Balzacot Joyce* és *Hemingway* és persze a sok-sok jeles magyar – *Bornemissza Pétertől* és *Károli Gáspártól*, *Németh Lászlóig* és *Devecseri*

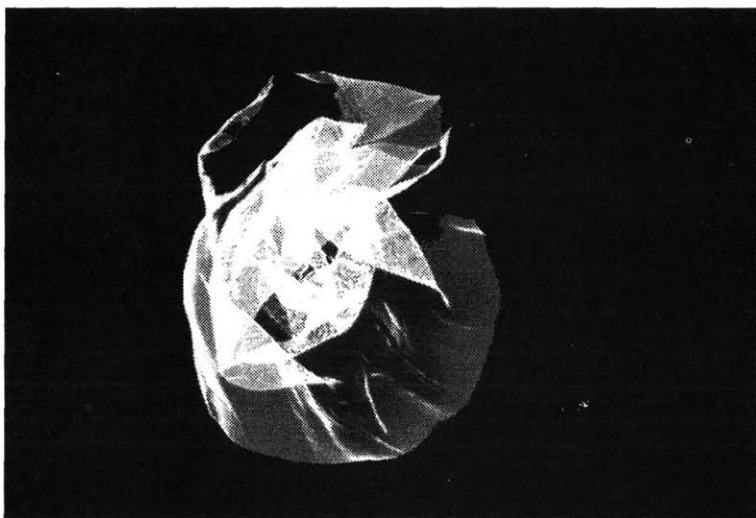
Gáborig. Végül úgy belejöttünk a dologba, hogy a *Vándor éji dala* fordítás-változatai saját erejük kipróbálására készítették a vállalkozóbb kedvűeket, igaz, hogy kellett ehhez némi tanári ösztönzés – és „pályadíj” kilátásba helyezése is.

A műfordításról jut eszembe *Karinthy* írása a műfordításról, amit kaján elégtétellel olvastak az én kedves tanítványaim, meg az is, hogy *Karinthy*, az *Így írtok ti* mindig kezünk ügyében volt, a „színe” mellé gyakran vettük innen a „visszáját” – hogy így is kerek legyen a világ.

Hogyan zajlottak ezek az órák? Hogyan tanulták a könyv- és könyvtárhasználati ismereteket az irodalom faktosaim? Majdnem azt mondtam: sehogy. Ez így nem igaz persze. Inkább: ráérősen. A tanév elején nézelődtünk egy-két órát az olvasóteremben – ahol egyébként két éven át az órák folytak –, de itt inkább ez volt a lényeg: hogy tudniillik két évre beköltöztünk oda, és mindig kéznél volt, rendelkezésre állt a könyvtár. Az én dolgom leginkább az volt, hogy lépten-nyomon olyan irányba tereljem érdeklődésüket, gondolataikat, úgy szóljanak a gyakorló és beszámoltató feladatok, hogy ki se kerülhessék a könyvtárat. Sokszor az volt a fő kérdés, honnan vettek, amit most állítottál, nem az, hogy most pedig felelj erre a kérdésre!

Egy dolgot mindig megtehettek: fölállni és mászkálni óra közben inkább kötelező volt, mint szabad, persze könyvért, folyóiratért, kézikönyvtárból származó adatért, katalógusban keresésért, bibliográfiáért. Így szinte észrevétlen ragadt rájuk a könyvtárhasználat technikája, amit persze időnként észrevehetővé tettem egy-egy cédulára firkantott komplex feladattal. Ezt neveztük magunk közt „magasiskolának”. Íme egy példa. „*Henrik* keresztnévű skandináv író híres drámájának a címe – csak a magyar fordításban – egy női név. A magyar fordító író egyik műve a *San Remo-i napló*. A könyv 1981-es kiadásának 69. oldalán két magyar költő neve olvasható. Mi volt a két költő feleségének – azonos – keresztneve?” (Igazság szerint most, hét év után, ahogy a kezembe került ez a cédula, belekerült néhány percbe, mire „kijött” a megoldás: *Itona*.)

Hetente kétszer dupla óráink voltak. Órák után gyakran úgy nézett ki a könyvtár, mint „tájkép csata után”. De ekkor jöttek a könyvtáros fakultációt tanulók, és hamar

rendet raktak. Ők ahhoz értettek jobban... Aztán eltelt a két év, kiröppentek a tanítványok, kellett készítenem valamilyen összegzést a közös munkáról.

Ám mielőtt beszámolnék, itt most kell egy kis kitérőt tennem, megint magyarázatul. Korábban szoltam róla, hogy négy éven át leginkább csak készültem a későbbiekre. Mondanom sem kell talán, hogy ekkoriban sűrűn forgattam a könyvtár-pedagógia olyan alapműveit, mint a *Ballér Endréné* szerkesztette *Iskolai könyvtárak* c. kiadványt, vagy a *Katsányi Sándor* szerkesztésében megjelent *Órák a könyvtárban* c. munkát, no és persze a *Katsányi-Könyves-Tóth* szerzőpáros alapművét, a *Fölfedezem a könyvtárat*. Ezek szemléletet és módszereket nyújtottak, gátlásoktól szabadítottak meg, kiderült belőlük, hogy egészen másként is lehet tanítani, mint ahogy én azt korábban megtanultam.

Viszont, amit aztán én csináltam a magyar faktos óráimon, az megint más lett. Az egész sokkal kevésbé „módszeres”. Lazább, improvizatívabb, s míg az órák a „könyvtárban” szinte percről percre kiszámítottan, pergő ritmusban, szervezett, erősen célorientált produkciónak tünnek számomra, mi ezekhez képest „lötyögősebbnek”, kényelmesebb tempójúnak tűnhettünk, ahol kevés a kötöttség, és ha valaki talál valami érdekeset, arra rácsodálkozni, azt körbejárni mindig akadt időnk.

Utóbb sokat gondolkodtam az okokon. Az első nyilván bennem keresendő, mondhatni alkati motívum, kvázi „amilyen a tanár, olyan az óra...” Az igaz, hogy szinte elszörnyülködtem, mikor egy ilyen attraktív bemutató órát élőben végigizgultam többedmagammal, utóbb a megbeszélésen a „kifacsart” szaktanár közölte, hogy *tizennyolc* órát készült *arra az egyre*. Szóval nekem ennyi időm nem akadt soha... De utóbb azért más ok is. Nem én tanítottam őket alapóraszámban, és – bár legtöbbször főiskolába készült – sikerült a kollégáimmal is, és velük is megegyeznem, hogy nem az irodalomtankönyvek kiegészítő anyagát és apróbetűs sorait dolgozzuk föl, hanem valami mást, valami másként hasznosulót fogunk csinálni. Utólag belátom, nem volt a dolog kockázattól mentes. De utólag sem firtatta egyikünk sem, hogy mennyi szerepe volt a viszonylag eredményes fölvételikben az alapórának, és mennyi a faktnak.

Van azért egy paradox bizonyítékom arra, hogy nem töltöttük haszontalanul az időnket a könyvtárban. Az iskola volt tanítványai gyakran jönnek vissza könyvtárunkba egyetemről, főiskoláról is. Ha kérdezem, túl a találkozás örömen és az üdvözléseken, hogy talán tatarozzák az ottani könyvtárat, zavart és bizonytalan félmondatokban jön a válasz, és csak csöndben, magamnak fejem meg a „kódot”: idegen, ismeretlen hely a számukra az a könyvtár, bemennek persze, de nem szívesen, s ha már itthon vannak úgyis, jönnek inkább vissza, az ismerős iskolába, könyvtárba. Az én irodalom faktosaim viszont – bár többször megkerestek később is – de azért soha. Sőt, inkább élményeik voltak más könyvtárakból, szívesen mesélték is hogy igazodtak el, s hogy otthonosan mozognak ott is.

Végül, ha már töprengtem egy sort azon, hogy miért volt tén más az, amit mi csináltunk, mint a szakirodalomból megismert „órák a könyvtárban”, akkor magam így adnám meg a választ: mert a miénk inkább „tantárgy a könyvtárban”, vagy – ez talán pontosabb – „közös tanulás a könyvtárban” volt.

4.

Az önképzőkör tagjai legalább olyan természetesen, otthonosan mozogtak az „olvasóban”, mint a magyarosok. Ezt a dolgot is ott éltük meg, és ebben még kevesebb volt a kötöttség, mint a fakton. Annyira kevés, hogy állandó tagság sem volt – papíron. Aki ráért jött, aki nem, távol maradt, évközben be lehetett kapcsolódni, és el lehetett maradni. Ez aztán igazán izgalmas ügy volt, itt tágitottuk talán ki leginkább az „órák a könyvtárban” lehetőségeit. Van egy külön kis zug ott benn, éppen a szépirodalmi állományrész „tövében”. Ez lett az önképzősök fészke, ide hozták saját munkáikat, és ide gyűjtötték össze a polcokról ami izgatta őket, amit ajánlottak egymásnak.

Hat éven át működtünk, és itt készült az iskolaújság, itt készültünk föl a kiállításokra, előadói délutánokra, a „magunk-megmutatás” megannyi leleményére. Persze előbb volt a műhelymunka, a stílusgyakorlat. *Örkény-egypercest* fejeztünk be többféleképpen, *Lengyel József*-parabolát gondoltunk újra, írtunk állatmesét a klasszikusok mintájára, de *Hajnóczy Péter* után is próbáltunk groteszk *Limericket* és képverset. Egyszer belefeledkeztünk a *Medáliákba*. Kértem, rajzolják le vers-élményüket. Utána megkértem egy negyedikes kisiskolásokat tanító kolléganőt, hogy olvasson föl néhány *Medáliát* (meg is beszéltük, hogy melyiket), aztán rajzoltasson ő is a gyerekeivel.

Volt az iskola aulájában (nálunk „zsibongó” a neve) egy nagy pozdorja lemez a falhoz támasztva. Mindenki lemásolta azt az egy-két strófát, amiről rajzolt, aztán gombostűvel kitétték a pozdorjára a verseket és a rajzokat. A „nagyok” csiszoltabb technikája és „rétegeesebb” intellektusa bámulatosan harmonizált a „kicsik” szabadon szárnyaló képzeletével. Feledhetetlen élményünk volt, amikor „*Monokli-délutánt*” (*Monokli* volt a lapunk címe) szerveztünk – volt és akkori – önképzőköröseinkkel, ahol saját írásaikat mondták, dalolták, játszották el az aktív tagok, de fölidézték az elődök írásait is. Érdeklődő diákok, tanárok adták a közönséget, sok taps volt, utána tea és zsíros kenyér – és mindez a könyvtárban.

Természetes életterünkben éltünk, írtuk együtt folytatásos regényünket, minden héten más írta a soros penzumot, persze diákszerelémmé kerekedett a történet, néhány megértő felnőtt (szülő, tanár) szereplővel. Még a közelmúltban is fültanúja voltam,

hogy mostani diákjaink beszéltek arról a tíz év előtti, ma már legendaszámba menő „múró”, és nem is gondolták, hogy valamelyik fiókomban lapul – tanári pályám talán legbecesebb rekvizítumaként.

5.

A régi könyvtár állományáról utolsóként szólok, hiszen ez helyi adottság, olyan lehetőség, amely kevés iskolai könyvtárban adódik, de lehetne nálunk is akár az iskola életétől független, „holt” könyvmúzeum. Pedig a régi könyv nevelhet, taníthat is! Ezeket a könyveket is be kell vinni a tanulók közé, és az érdeklődő, kutató hajlamú tanulókat be kell vinni a régi könyvek közé! Egyszer a *Könyvtárosban* (1990/10.) megírtam, mennyi mindent „tud” a régi könyvtár a mai oktatásban, hogy mennyire összetett és „befészkelő”, rögzülő üzenet a kézbe fogható, lapozható, böngészhető egykorú könyv, folyóirat vallomása a nyitott értelem számára. Amit ott leírtam, itt nem ismétlem meg, csak kiegészítésül említem: mi évek óta módszeresen bővítjük az OKTV (tanulmányi verseny) pályatételeihez összeállított irodalomjegyzéket a saját régi állományunk nyújtotta többlettel, és a pályázó tanulók ki is használják ezt a lehetőséget.

Tanulmányi versenyekről szólva írnom kell arról a mára tekintélyes méretűvé nőtt hely- és iskolatörténeti vonatkozású anyagról, amelyet régi állományunkra építve gyűjtöttünk sokféle dokumentum bevonásával, és amely állomány alapjául szolgált már nem egy igazán sikeres tanuló pályaműnek.

Azt hiszem, kitűnik az eddigiekből, hogy az előbbieken sorolt fakultációs csoportokkal, meg az önképzőkörösökkel gyakran fordultunk meg a régi könyvtárban, órákat tartottunk ebben a sajátos levegőjű környezetben. Ezek voltak a mi „második” típusú találkozásaink.

*

Könyvtárostanárrá közelmúltam mustrája itt véget ér. Most kellene holmi összegzésbe fogni, de ahogy újraolvasom saját szövegem, rémülten veszem észre, hogy minden milyen szép volt. Csakugyan ilyen volt? Vagy a nosztalgia? A megszipító messzeség? Dehogy! Volt abban a munkában is kudarc, nem mindig sikerült minden, én is hibáztam sokat, és az én stílusom sem feküdt minden tanulóknak egyformán.

Aztán illik bevallani azt is férfiasan: ezek nem úgynevezett alaptantárgyak voltak, közvetlenül egyikkel sem készültünk érettségire, fölvételire, nem munkált a háttérben a görcs a tanárban, diákban, iskolavezetésben és szülőben, hogy – megfelelni mindenáron! Ja, így könnyű! – mondhatná bárki. Lehet, bár nekem nem is az volt akkor a fontos. Hanem, hogy – más. Érdekes, izgalmas. Mondjuk: szakmai kihívás. Volt tehát valamiféle summázható haszna, értékelhető szakmai üzenete, válasza arra a bizonyos kihívásra az általam boldognak emlegetett könyvtárostanári éveimnek?

Amit a legfontosabbnak hiszek, azt tényleg inkább csak hiszem, remélem. Talán távlatosan is tudtam hatni néhány tanítványomra azok közül, akik valamelyik csoportomban ott voltak, együtt dolgoztak velem. Talán néhányan magukkal vitték a hírt, hogy „a szél is lapozza a könyvet, mégsem tud olvasni”. Talán ma is tisztelik *García Marquezt*, amiért nem adta el a *Száz év magányt Hollywoodnak*, nehogy meg-

fossza lehetséges olvasóit a történet lelki-szellemi újraélésének semmivel nem pótolható élményétől. Ezt hívnám én „hivatás-haszonnak”. Szemben egy másikkal, a szakmai haszonnal. Ezek az évek segítettek hozzá, hogy tartalmasabb saját élményeim alapján kíséreljem meg elmondani, mit jelent számomra az, hogy könyvtárosanár.

Dívik manapság egyfajta vélemény, amely szerint a főiskola, egyetem képezzen csak „generál” könyvtárosokat, mindenféle megszorító jelző nélkül. A jelző mögöttesét majd megtanulja az életben az istenadta, az olvasószolgálatban, a feldolgozók közt, a műszaki, vagy épp a zenei könyvtárban, esetleg – elméletileg „kibélelve” átül az iskolapadból a munkahelyi székére, ahol egyből valamilyen specialista lesz, egy részterületet művel, mégpedig úgy, hogy többnyire a szakma (szakterület) valamelyik „öreg rókájának” a kezére adják, akitől ellesheti a gyakorlati tudnivalókat. Közben teszi a dolgát, ami vagy a használatra alkalmassá tétel, vagy maga a használat. Végső soron mindkét esetben szolgáltatás, amely használatra képes és alkalmas használókat feltételez. Ezek pedig csakugyan „helyükön is vannak”, a könyvtárosképzésben: az információk használatra előkészítését és rendelkezésre bocsátását tanítják is bőven a képző intézetekben. De tanítják-e a használat tanítását?

Más megközelítésben: az iskolában van számtantanár, angoltanár, fizikatanár, rajztanár, és akkor van még a – könyvtárosanár. Aki nem *csak* könyvtáros az iskolában. Az is, de tanár is. Mert az iskola – mint tudjuk – úgy működik, hogy tanít beszélni, olvasni, számolni, írni, meg sok mást még. És tanít-e tanulni? Tanít-e önállóan ismereteket szerezni, rendezni? Tanít-e (ismeret)forrást fölhasználni? Talán igen. De igazán hatékonyan, rendszeresen csak akkor, ha ott van valóban a könyvtárosanár. És ha ez a könyvtárosanár megtanulta ennek a „tárgynak” (tantárgyközi ismeretnek?) a módszertanát, a fogásait, ha nemcsak – vállalt – *hivatása*, de tanult *mestersége* is.

Már csak azt kérdezem meg halkán, hogy ez a szegény ugyan kitől tanulja meg a „generális” után (főiskola) a „speciálist” (munkahely, iskola), ha egy szál magában hívják annak a tantestületben, ami – szeretne lenni? Hol vannak az iskolában azok a könyvtáros szakmai „öreg rókák”, akik ott vannak a könyvtárakban? Hol tanuljuk meg *mi* a szakmánkat?

Hát ez a töprengés volt saját könyvtárosanári munkám hozadéka – hordaléka. Kisded munkámat műfaji eltévélyedésnek neveztem az elején. Ezt most is vállalom – tettenérés esetén főleg –, a tartalmi tévelygéseimet is, csak tessenek szólni: vitatkozni, ellentmondani. Hátha érdemes még néhány szót vesztegetni közös dolgainkra...

Balogh Mihály

Nagy múltú középiskolai könyvtárak

A megmenekült pesti piarista könyvtár

Kikerülhetetlen dátum a hitfelekezeti oktatási intézmények történetében az 1948-as esztendő, amikor – néhány kivételtől eltekintve – államosították a nagy múltú szerzetesi középiskolákat is. Ez a diktatórikus intézkedés több évtizedre száműzte a katolikus tanító rendeket a közoktatásból, egyúttal súlyos csapást mért a felekezeti középiskolák vagyont érő könyvtáira is. Az új tulajdonosok hozzá nem értése vagy nemtö-

rődömsége miatt százados egyházi gimnáziumok patinás könyvtárai váltak gazdátlanná, s került ebek harmincadjára állományuk ez idő tájt.

A pesti piaristák azonban – két keserves esztendő nem számítva – átvésztették az „antiklerikális osztályharc” első nagy ütközetét, és megmenekült a pusztulástól a rend hatalmas könyvtára is.

Lexikonszerű tömörséggel a következőket soroljuk fel a kritikus időszak eseményei közül: 1948-ban a pesti piaristákat is kiűzték egy időre híres gimnáziumukból, ám két év múlva, 1950-ben visszakapták az iskolát, amikor diktátum jellegű meg egyezés jött létre az állam és a katolikus egyház között. Ez alatt a két esztendő alatt piarista középiskola Ady Endre Gimnázium néven – világi tanárokkal – működött.

Szerencsére a könyvtár hiánytalanul átvészelte a kétéves intervallumot, sőt, három év múlva a váratlanul bekövetkező gyors elköltözést is. Az történt ugyanis, hogy a „magyar szocializmus” sötét időszakában, 1953-ban az állam – saját szerződését fölírva – a piaristákat mégiscsak kitéssékelt a pesti Duna-parton levő impozáns épületből, jogos tulajdonukból, és „áttelepítette” őket a Lenin Intézet Mikszáth Kálmán téri megüresedett épületébe, amely előzőleg ugyancsak szerzetesi ingatlan volt; az iskolák 1948-as államosítása előtt a Sacre Coeur katolikus női tanító rend tulajdonában állt.

Kétszáz évig szűkösségben

Kilakoltatása után négy évtizeden keresztül iszonyúan mostoha körülmények között működött a Piarista Gimnázium, és elhelyezését tekintve most sincsen könnyű helyzetben. Nyegleség volna megjegyezni, hogy talán meg is szokták a mostoha viszonyokat, hiszen csaknem két évszázados tapasztalata van ennek az iskolának a szűkösség elviselésében. Nem mondjuk ezt, csupán a jobb megértés végett utalunk rá.

Magyarországon 1642 óta működnek kegyesrendi iskolák. Ekkor még élt a rendalapító, a spanyol származású *Calasanz Szent József*, aki 1648-ban halálozott el. Pesti gimnáziumuk 1717-ben nyílt meg. Ismeretes, hogy az alapító a rendet szegény sorsú fiúk oktatására hozta létre.

A pesti gimnázium jó híre hamarosan mágnesként vonzotta a magasabb társadalmi osztályok gyermekeit is. Pesti piarista diák volt – kizárólag a későbbi „teljesítményre” és nem a társadalmi hovatartozásra említjük meg példának – *Verseghy Ferenc, Bajza József, Széchenyi István, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Táncsics Mihály, Madách Imre, Eötvös Loránd, Szerb Antal, Örkény István, Pilinszky János, Antall József, Gyurkóvics Tibor*.

Tödultak ide a diákok, és a nagy népszerűség miatt örökös elhelyezési gondokkal küszködött a gimnázium, több épületet is kinőtt, míg az alapítás kétszázadik évfordulójára a rend áldozatkészségéből fölépült az Erzsébet hid pesti lábánál álló impozáns iskola, azzal a céllal, hogy az egész országot behálózó nagy tanító rendnek a központja legyen, helyet adva a gimnáziumnak és egy főiskolának is, ahol a piarista papnövendékek tanulhatnak. Ebben az épületben működik ma az ELTE Bölcsészettudományi Kara.

Itt végre jó helye lett az iskola és a rend központi könyvtárának is; az államosításig nem is hangzott el panasz a szűkösség miatt, pedig itt őrizték az első világháború után

a történelmi Magyarország huszonnégy piarista kollégiumának legértékesebb könyvészeti és levéltári relikviáit.

Poton abbé alapítványa

Jean Poton francia abbé nevével és ódon arcképével a Mikszáth téri épület könyvtárában találkoztam; portréját 1755-ben örökítette meg a névtelen festő. Jean Poton (régí iratokban magyarosan Poton Jánosnak nevezetik) igazi mecénás volt, méltó az utókor tiszteletére: ugyanis az ő pénzadományára vetette meg alapját a piaristák könyvtárának. Az idő tájt hatalmas summát, négyezer aranyat juttatott erre a célra. A mai állomány jó néhány értékes darabja származik a Poton alapítványból.

A könyvtár azóta is az adományok révén gyarapodik leginkább. Nemcsak a rend tagjai (*Schütz Antal*, *Sík Sándor* és mások) hagyták saját gyűjteményüket a rend könyvtárára, hanem volt piarista diákok is szép számmal akadnak az alma mater támogatói között.

Ötjártamkor a könyvtár két kisebb termében még mintegy kétezer adománykönyv várt feldolgozásra. Egyik-másik eleven érdeklődésű kegyesrendi tanár hagyatékából több ezer kötetből álló gyűjtemény maradt a könyvtárra. A nemrégiben elhunyt *Simon Sándor* –latin–görög szakos volt, és filozófiát is oktatott – az ókori auktorok műveit gyűjtötte, hagyatéka meghaladja az ötezer kötetet.

Pogány János a legnehezebb évtizedekben, a pártállam idején tanított matematikát; tanítványai kitűnően helytálltak az országos tanulmányi versenyeken. Kis termetű ember volt, de pedagógiai eredményei miatt a „Nagy Pogány” titulussal illették matematikus körökben. Ő a legmodernebb német nyelvű matematikai irodalmat gyűjtötte; ritka szakkönyvei most is közkézen forognak a rendházban.

Könyvtár minden szinten

Régen, de még a két világháború között is volt külön tanári könyvtára a gimnáziumnak. Könyvtárosok előtt bizonyára nem ismeretlen kiadvány a *Magyar Minerva* című – 1900-ban indított – évkönyv, amely alcíme szerint „a magyarországi múzeumok, könyvtárak, levéltárak, tudományos intézetek, tanintézetek, bizottságok, tanácsok, tudományos és művészeti társulatok, közművelődési egyesületek évkönyve”. Az 1930–1931-es évszámot viselő VI. kötetben ez áll a pesti piarista gimnázium könyvtáráról: „Tanári könyvtára a 18. század közepén vált ki a kegyes tanító rend házi könyvtárából. Állománya 7484 kötet, köztük számos régi hazai nyomtatvány. Értéke 47 200 pengő. Van alfabetikus és szakcímjegyzéke. Könyvtáros dr. Balanyi György r. tanár”.

Napjainkban a rend gazdag központi könyvtára tölti be a tanári könyvtár szerepét. Ez esetben nem sokra menne az a hagyományos tanári könyvtár–ifjúsági könyvtár felosztással, itt egy hatalmas, de élő szervezetet kellene önkényesen kettéválasztani. A Mikszáth téri épület ugyanis a rend központja, gimnáziuma, főiskolája, gazdasági hivatala, tanárainak lakása. És minden teremben, szobában rengeteg a könyv. Szinte könyvtár ez az egész öteemeletes épület, mondhatnók kis túlzással, mert a rendi (tanári) könyvtáron kívül van ifjúsági (középiskolai) könyvtár, főiskolai könyvtár a no-

viciusok számára, külön piarista gyűjtemény, levéltár, a gimnáziumban pedig mindezen kívül külön, szaktárgyanként több száz kötetes szakkönyvtárak, és még nem szóltunk a nevelőtestületi tanácsterem szabadpolcos, nagy választékot kínáló kézikönyvtáráról, ahol mindazok a szótárak, lexikonok, nyelvkönyvek s más alapvető segédletek megtalálhatók, amelyek nélkül manapság egy tantestület nem élhet meg.

Anyagiakban igen, de könyvek dolgában a piarista gimnázium nem hátrányos helyzetű oktatási intézmény.

Hatvanezer kötet glédában

Amikor 1953-ban a rend központjának és intézményeinek a Duna-partról parancsóra át kellett költöznie a Mikszáth térre, igen rövid idő állott rendelkezésükre, hogy az ingóságokkal együtt a tömérdek könyv átszállítását is megszervezzék s megoldják. Óriási feladat volt ez, hiszen több tízezer – köztük számos kényes – könyvet kellett elmozdítani biztos polcáról és elszállítani új helyére. A rend egyik nagy hírű tudósa mesélte el, aki annak idején részt vett a költözködésben, de most nem óhajtott név szerint szerepelni ebben a riportban, hogy a hatalmas és értékes állomány sérülés és veszteség nélkül tette meg a – másfél kilométeres távolság ellenére is – nagy utat.

Új helyén a piarista könyvtárat egy használaton kívüli kápolnában helyezték el – itt van jelenleg is –, ahol *László Mihály* atya gondos munkája nyomán kerültek a könyvek végleges, mai helyükre. A teljes állomány katalogizálva van, ha nem is a Széchényi Könyvtár igényével, de áttekinthetően, tematikus rendszer szerint. Egyelőre jut hely a központi könyvtárban az új szerzemények számára, igaz, a duplumok nélkül. A főlős példányokat átadják a rend kecskeméti gimnáziumának, illetve a sátoraljaújhegyi katolikus általános iskolának.

Mit tartalmaz, milyen anyagot ez a harmadfélszáz éves gazdag bibliotéka? Talán a több tízezres kötetszámból is kitetszik, hogy óriási művelődéstörténeti értékeket, a rend sok féltett rarióját. Ezeket a ritka könyveket *Fridrich Endre* gyűjtötte be annak idején a történelmi Magyarország huszonnégy piarista kollégiumából.

Felbecsülhetetlen értéket jelent a könyvtár teológiai és klasszika-filológiai gyűjteménye. A teológiai könyvek között fontos helyet foglalnak el az egyházi munkák, valamint az egyházatyák művei, a filológiai gyűjteményben pedig a különböző történeti korokból származó irodalmi, történelmi, retorikai, poétikai művek, továbbá az idegen nyelvi szótárak. Egyszóval azok a könyvek, amelyek egy 1717-ben alapított gimnázium szellemi háttéréhez minden korban nélkülözhetetlenek.

Régiségek

A könyvtár legrégebb darabjai ma már könyvészeti ritkaságok: a 16. századból valók. Érdekes, hogy a katalógusból találmra kiválasztott példányok többnyire *Heltai Gáspár* híres kolozsvári nyomdájából származnak, például: *Molnár Gergely* grammatikája 1566-ból, *Heltai* híres krónikája 1575-ből, vagy *Vásárhelyi Gergely* katekizmusfordítása 1599-ből. Ugyancsak Erdélyben (Szebenben) adták ki 1597-ban a *Török császárok krónikája* című ritkaságot is, amelynek szerzője ismeretlen.

Van egy kéziratos kódex is a könyvtár birtokában – a 15. század elejéről, mely a

Humanae vitae... kezdetű címsorral szerepel a katalógusban. Apropos, kéziratos könyv! Óriási kéziratos anyagot tartalmaz a rendház külön részleget alkotó levéltára – egyéb kincseken kívül a régi piarista rendházak teljes *historia domusaival* –, amely ugyancsak sértetlenül vészelte át a zaklatott ötvenes éveket.

Gyűjti-e a könyvtár a modern tudományok és a kortársi irodalom műveit? Kérdésemre a vendéglátók azt válaszolták, hogy „kollektív” beszerzésre anyagi erejükből nem nagyon futja, de a tanárok saját – szakjuknak, érdeklődésüknek megfelelő – gyűjtése révén a modern könyvek sem hiányoznak a rendházból – a filozófiatörténettől a legeslegújabb számítástechnikáig.

Ahol ennyi régiség, művelődéstörténeti kincs van együtt, nem kerülhető meg az öregedő könyvek restaurálásának kérdése. Erről is ejtettünk néhány szót a könyvtárban. Megtudtam, hogy elsősorban az úgynevezett podolini anyag egyes darabjai szorulnak rá a szakszerű állagmegóvásra. A Krúdy-regényekből oly ismerős Podolinról az is jusson eszébe a mai olvasóknak, hogy ebben a felvidéki kisvárosban ringott a magyar (és a lengyel) piaristák közös bölcsője: 1642-ben itt nyílt meg az első rendházuk. (A harmincéves háború idején Morvaországból menekültek keletebbre a kegyesrendi szerzetesek.)

Annak idején a podolini protokollumokat előregedett szepességi kottás misekönyvek kemény borítójába kötötték be, és most, restauráláskor értékes zenetörténeti töredékek kerülnek elő a kemény fedelekből. A restaurálást az Országos Széchényi Könyvtár szakemberei végzik – az egyházi gyűjtemények megóvására fordítható állami pénzfedezet terhére.

Pilinszky terem

Így hívják a magyar szaktantermet a gimnáziumban. A névadó *Pilinszky János* nyolc éven át volt a piarista gimnázium tanulója, erre márványtábla emlékezteti a mai diákokat a kabinet falán, a költő következő üzenetével: „Az ember itt kevés a szeretetre. / Elég, ha hálás legbelül / ezért-azért; egyszóval mindenért”.

Itt kapott helyet a hatezer kötetes ifjúsági könyvtár, amelynek vezetője világi ember, a nyugdíjas óraadó tanár, *Stéhli Ferenc*, aki eredeti latin–francia szakpárosítását „aktív” korában orosz nyelvtanári szakkal egészítette ki; hatodik éve dolgozik a piaristáknál.

Az ifjúsági könyvtár mennyezetig érő polcain elsősorban magyar és világirodalmi, illetve történelmi, művészettörténeti művek találhatóak, valamint sok-sok kötelező olvasmány, mindegyik kötet nagy példányszámban. Nagy választékot kínál a könyvtár a vallással és a hitélettel kapcsolatos munkákból is. A tanulói igényeket teljes mértékben kielégíti; a versenyekre készülő, illetve kutató diákok szaktanáraik közreműködésével a nagykönyvtárba is bejuthatnak.

Leggyakrabban a kötelező olvasmányokért fordulnak Stéhli Ferenchez a növendékek, máskülönbem nem számottevő az ifjúsági könyvtár forgalma. Ennek oka kettős: egyrészt a gyerekek otthon, a család könyvtárában sok könyvet megtalálnak, tehát nem szorulnak rá az iskola szolgáltatására, másrészt a szakkönyvekhez az egyes tantárgyak – több száz kötetes – szakkönyvtárában jutnak hozzá.

Feltehetőleg az olvasóterem hiánya is okozója a gyér forgalomnak; a nagy szükség miatt ugyanis nincsen mód ifjúsági olvasóterem kialakítására...

Beszélgetésünk végén gondjairól, kívánságairól kérdeztem az ifjúsági könyvtár őrét. – Drágák a könyvek, ez itt a fő baj – vágta rá Stéhli Ferenc –, nehéz pótolni a selejtezésre kerülő példányokat. Akárhogy is vigyáznak rájuk a gyerekek, a több évtizedes használat során még a kemény fedelű könyvek is salátává válnak. Az elnyűtt példányokat időnként selejtezni kell, és manapság nagyon sokba kerül a cseréjük, ám a pénznek nincsenek bővíben a piaristák.

P. Kovács Imre

